

J. J. POLLITT, *The Ancient View of Greek Art: Criticism, History, and Terminology*, Student Edition. Yale Publications in the History of Art. 26, New Haven and London, Yale University Press, 1974, 282 стр.

Име Џери Џ. Полита није непознато оном делу читалачке публике која редовно прати литературу о класичној уметности. Међу три или четири његове до сада изашле књиге, посебно истичемо приручник о античким изворима о уметности *The Art of Greece from 1400—31 B. C.: Sources and Documents* (Prentice Hall, Englewood Cliffs 1965), где је дат превод највећег броја античких писаних извора о грчкој уметности, хронолошки и по ауторима, са основним коментарима. Колико је ова књига постала корисна и популарна, показује најбоље чињеница да је веома брзо била потпуно распродата. Истина је да она представља само популарну верзију ове тематике и да се по значају и исцрпности не може мерити са класичним Овербековим делом *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen* (Leipzig 1868). Но, у данашње време, када се класичне науке некако гурају у други план и у просеку је све мање опробаних познавалаца класичних језика, појава паралелних превода уз оригиналне текстове намеће се у извесном смислу као императив јер само тако многобројни студенти и љубитељи класичне филологије, археологије, историје, историје уметности и других сродних грана могу да се упознају са овим историјско-уметничким документима. То не треба схватити као неку линију мањег отпора него као последицу савремених животних токова којима се одликује наше доба.

Последње Политово дела THE ANCIENT VIEW OF GREEK ART представља у том смислу један корак даље јер се писац труди да нас приближи оном времену када је грчка уметност стварана, покушавајући, онолико колико му допуштају сачувани савремени документи, да проникне и анализира развој уметничке критике и терминологије у античкој Грчкој. Питање је сложено и тешко што што се види из саме чињенице да је ово прва монографија, колико нам је познато, која се бави искључиво овом проблематиком. Пре тога јављале су се поједине веће студије које су третирале са мање или више успеха делове ове обимне теме, но ниједна од њих није обухватила целокупни развој уметничке критике мисли код Грка, од првих почетака негде у VI веку пре н.е. до касне антике. Занимљиво је истаћи на овом месту да је у запаженој књизи проф. Бранка Гавеле ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ АНТИЧКЕ ГРЧКЕ (Београд 1969), једној од ретких књига о античкој уметности од нашег писца и на нашем језику, једно, најалост краће, поглавље „Теорија лепог и уметничка критика у античкој литератури“ (стр. 313—324) посвећено овом питању.

Полит дели своју књигу на две основне целине. Прва представља уводно излагање на неких стотинак страна где аутор говори о уметничкој критици историји уметности у антици, држећи се хронолошког реда колико је то било могуће. Други замашнији део састоји се од Речника уметничких појмова у античко доба, где су уз сваки појам дати оригинални грчки и латински текстови у којима је употребљен, заједно са преводом и често дугачким и опсежним коментаром.

Када је реч о уметничкој критици у античко доба, Полит полази од претпоставке да се могу разликовати четири одвојене традиције уметничке критике у Грчкој које су се сачувале у писаним изворима. Прва од њих, којој припадају професионални уметници — отуд а Политов назив професионална критика — анализирала је стручно и искључиво техничке одлике самог уметничког дела и као таква била развијена претежно од VI до III века пре н.е. Другу врсту критике заступали су грчки филозофи од V века на даље бавећи се углавном моралном вредношћу уметности и њеним васпитним утицајем, како на уметника, тако нарочито на публику која та дела посматра. Трећа традиција, коју Полит назива реторска или литерарна, своди се на поређења стила изражавања појединих грчких и римских говорника са чувеним уметницима, што је постало популарно негде од касног хеленизма. Најзад четврта од ових традиција које су се сачувале у изворима јест тзв. популарна односно „народска“ критика која се састојала од препричавања анегдоти о уметницима и у којима се истицао реализам, чудотворност или скупocenost уметничких дела.

Најзанимљивија од ових различитих традиција била би по нама прв односно професионална критика јер је била управљена директно ка уметничком делу. Многобројни помени у изворима говоре у прилог постојања трактата о уметности већ од VI века пре н.е. но ниједно од ових многобројних дела различитих грчких сликара и вајара није сачувано до данас. Једино професионални дело које је у целисти дошло у наше руке јесу десет Витрувијевих књига о архитектури где аутор набраја многе скулпторе, сликаре и архитекте који су писали о својој уметности и уметности уопште. У овом поглављу своје књиге Полит се нарочито задржава на идеји симетрије и на Поликлетовом канону, најважнијем од ових трактата који нам је познат из сачуваних фрагмената код Плинија, Витрувија, Галена и неких других писаца. Занимљиво је довођење у међусобну везу Поликлетовог канона са доктрином о бројевима Питагорејаца. Полит у продужетку даје веома јасно и сугестивно савремена и обично прихватљива објашњења појединих термина из грчке скулптуре који су се јавили негде у V веку, као што су *techné* (комбинација знања и методичног поступка у стварању уметничког дела), *symmetria* (пропорционалност делова), *rhythmos* (облик или композиција), *akribeia* (математичка прецизност) итд., с тим што су временом поједини појмови могли делимично да промене значење. Крајњи циљ уметника тог времена, повезан са учењем Питагоре, било је стварање скулптуре која би достигла формулну савршеност кроз хармонију бројева изражену у пропорцијама. Различити уметници су схватили различито ову хармонију пропорција па се због тога јављају знатне неједнакости у пропорцијама делова људског тела код појединих уметника — истицање разлика Поликлетових и Лисипових пропорција узима се обично као најеклатантнији пример.

Слични појмови јављају се и у сликарству које нарочито од друге половине V века, од Агатархове студије о персептиви и Аполодоровог увођења сенке у слике, постаје веома сложена материја са многим професионалним изразима. Говорећи о томе, Полит претпоставља да је многе техничке термине у сликарству, као *tonos*, *harmogen*, *splendor*, *asperitas* итд. Плиније преузео из грчких трактата о сликарству VI века, чији су аутори били чувени мајстори Апел, Еуфранор и други.

Током IV века пре н.е. у професионалној критици јављају се нове тенденције ка субјективизму у уметности, односно интерес са самог уметничког дела прелази полако на његову околину, на начин како гледалац доживљава то дело. У том смислу, како Платон бележи у Софисту (235 Е — 236 С), уметници су прибегавали оптичким илузијама, намерно напуштајући стварне пропорције, да би тако постигли привидну лепоту свога дела. Ова идеја се најбоље оджава код Лисипа, који је, према Плинију, правио људе не онакве какви јесу, него како изгледају. Субјективизам се запажа и у појачаном интересу за приказивање емоционалних осећаја као и у наговештају о потреби поседовања извесне уметничке интуиције при стварању дела, уз раније искључиво наглашавање значаја мера и пропорција. Овај важни постулат нашао је места у тзв. популарној критици при упоређењу Апеловог дела са Протогеновим (*Manum de tabula*).

Узелo би доста времена и места да се говори опширније о осталим облицима уметничке критике које наводи Полит. Расправљајући о облицима уметничке критике у грчкој филозофији, он се нарочито задржава на Платону и Аристотелу, који нису били много наклоњени ликовним уметностима али су оставили многе забелешке из којих се могу извући важни закључци. У поглављу о реторичкој и књижевној критици ликовних уметности Полит помишља на могућност да поређења стилова беседника и уметника воде порекло од једног писца и то можда Посидонија из Апамеје (135—50 пре н.е.) због његовог широког спектра интересовања за религију, говорништво, уметност и тд. Занимљиво је да аутор овог писца помиње нешто раније као једног од могућих оснивача тзв. теорије фантазије у уметности, односно хеленистичке доктрине о уметничкој инспирацији у стварању једнога дела која је представљала виши степен од чистог подражавања природе. Полит, како нам се чини, претерује мало у жељи да све о чему пише организује и подели на групе. Реторичка критика, где се врше поређења беседника и уметника, не би могла да се сврста у исти ред са мишљењима самих уметника о уметности, с једне, и философа о уметности с друге стране. Она је могла делом да се заснива на професионалним судовима о

појединим уметницима, док се делом ова поређења могу окарактерисати више популарним а мање стручним. Популарна или „народска“ критика, с друге стране, често је полазила од неких постулата који су били опште признати и прихваћени и од уметника и од публике. Због свега тога ове Политове поделе, као и друге, којима прибегава нешто касније када говори о римским варијацијама на исту тему, иако практичне и корисне у извесној мери, изгледају нам кадкад сувише формалистичке.

У другом делу уводног излагања Полит даје кратак осврт на критичке историје уметности у антици, односно сачуване текстове који су се односили на ову материју. У њима се провлаче два различита става. На једној страни, код Плинија старијег, чији је главни извор за књиге о уметности био теоретичар и скулптор Ксенократ из почетка III века пре н.е., налази се на мишљење да је врхунац античке уметности достигнут у време Лисипа и његове школе. На другој страни, Квинтилијан и Кикеро у својим сажетим прегледима грчке скулптуре уздижу вредност и величину Фидије, односно скулптуре из друге половине V века, на основу чега Полит закључује да су ови писци користили друге изворе, вероватно поборнике каснохеленистичке теорије „фантазије“ у уметности где се овом великом уметнику поново одјде дужно признање.

Речник уметничких појмова у антици је посебно значајан. У издању за студенте ове књиге неких тридесетак термина тематски је подељено на шест одељака у циљу лакшег сналажења у материји. Међутим, у нескраћеном издању овог дела, које има идентични уводни текст, Речник је знатно обимнији и садржи преко сто израза који се везују за уметност и уметничку критику у античко доба, поређаних по азбучном реду. Поједине од ових целина по исцрпности, занимљивости и важности претстављају праве студије о одређеном термину. Због свега тога овај Речник античке уметничке терминологије биће од велике користи за све оне који се баве или интересују за ове проблеме, јер, ако сви ауторови закључци не морају да буду прихваћени без резерве, Полит даје могућности стручњацима са упореде различите изворе и савремена мишљења а лаицима и почетницима у овој грани науке да се упознају на један доступан начин са проблемима који овде постоје.

Цела књига је од велике важности за даље проучавање грчке уметничке мисли и њеном појавом је свакако попуњена празнина која је постојала: сви постојећи антички извори и досадашња мишљења о уметничкој критици и терминологији у античко доба сакупљени су и систематизовани на једном месту. Цео подухват би можда био успешнији да се уводном делу дало више простора, да је целокупно излагање о развоју критике дато шире и поступније. У жељи да што више сажме материју, писац ју је, има се каткад утисак, искрпао понегде на делове тако да његова мисао не тече непрекидно од почетка до краја и континуитет праћења његовог излагања повремено се губи. Можда је томе делом допринела и сама материја која је дошла до нас у фрагментима и без много целовитости. У сваком случају истакнута вредност књиге тиме се никако не умањује и она представља значајан допринос проучавању једног одређеног аспекта античке уметности.

P. Vasić, Beograd.

TONIO HÖLSCHER, *Griechische Historienbilder des 5. und 4. Jahrhunderts V. Chr.*, Beiträge zur Archäologie 6, Herausgegeben von Roland Hampe — Tonio Hölscher — Erica Simon. Konrad Triltsch Verlag Würzburg 1973. 317 стр., 1 слика у тексту и 16 табли илустрација.

Монографија Тонија Хелшера о историјским представама у грчкој уметности V и IV в. пре н.е. јесте његова нешто измењена хабилитација, одбрањена на Филозофском факултету у Вирибургу 1972 г. По своме карактеру, обрађеном материјалу који далеко превазилази оквире наслова, студиозном и критичком приступу материји, по важности којом се овако публикована монографија сама на